



Zağanos Paşa Hamamı – Balıkesir

kânı pendentifli kubbe ile örtülüdür. Erkekler bölümünde sol köşede bulunan küçük bir ılıklikattan geçilerek ulaşılan sıcaklık bölümünün ortası kubbeli, üç eyvanlı ve üç köşe hücrelidir. Kadınlar bölümünde soyunmalıkattan sol köşede yer alan pahlı bir kapı ile doğrudan sıcaklığa geçilmektedir. Sıcaklık kubbeli birime açılan tek eyvanlı ve iki hücreli olarak düzenlenmiştir. Erkekler ve kadınlar bölümünde sıcaklık kubbelerine tromplarla geçiş sağlanmıştır. Külliye yapılarından imaretin ahırları 985 (1577) depreminde hasar görmüş ve onarılmış, 1897 depreminde ise yapı yıkıldıktan sonra tekrar inşa edilmemiş, yerine bugünkü Vakıf Hanı yapılmıştır. Hamamla cami arasında bulunduğu tahmin edilen doksan iki dükkânlı bedesten ve çarşının 1053 (1643) yılında Paşa Hamamı'ndan çıkan bir yangında harap olduğu ve tamir edildiği bilinmektedir. Daha sonra tekrar harap olan yapı zamanla yok olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi III*, s. 56-60; Sabih Erken, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1977, II, 15-26; Balıkesir: *Bir Kentin Kimliği*, Ankara 1997, s. 43-47; Aynur Durukan, "Balıkesir ve Çevresindeki Türk Dönemi Yapıları", *Bitek Kent: Balıkesir*, İstanbul 2003, s. 144-147; Abdülmecit Mutaf, *Tarihi Eserleriyle Balıkesir*, [baskı yeri ve tarihi yok], s. 15-22.



AHMET VEFA ÇOBANOĞLU
TUĞBA ERZİNCAN

ZAĞARCIBAŞI

Yeniçeri Ocağı'nın
yüksek rütbeli zabıtlarından.

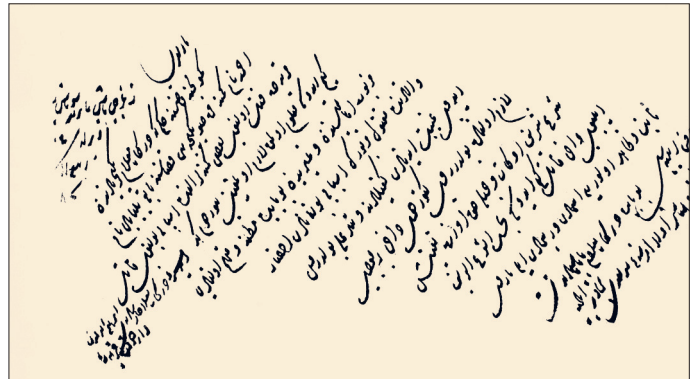
Çeşitli orta ve bölüklerinden meydana gelen Yeniçeri Ocağı'nın 64. ortasını teşkil eden zağarcıların başında bulunmakta olup ocak sisteminde önde gelen ağalar-

dan biridir. Zağarcılar başlangıçta sekbanların bir bölümü iken av amaçlı doğan ve tazı zağarları besleyip yetiştirmekle görevlendirilmiş, bu sırada yayabaşısı konumundaki çorbacı zağarcıbaşı yapılmıştır. Zamanla zağar yetiştiricilerinin istihdamıyla kalabalıklaşan bu orta ocağın önemli birimlerinden biri haline gelmiştir. Çoğunluğu yaya olan zağarcıların otuz beş kadının atlı olduğu bilinmektedir. Belgrad, Bağdat ve Budin gibi taşradaki büyük kalelerde bulunan yeniçerilerin diğer zabıtları gibi zağarcıbaşısı da vardı. XVII. yüzyıla ait ulûfe defterlerinde merkezde 318-390 civarında yaya, otuz beş atlı zağarcının kaydı görülmekte, bu asrın ikinci yarısında ve bir sonraki asırda sayıları 400-500 kadar, atlılar ise otuz dört kişi gösterilmektedir (*Eyyûbî Efendi Kanunnâme-si*, s. 43-44; Marsigli, s. 79). Padişahın sürek avlarına daha ziyade atlı zağarcılar katılır ve yedeklerinde birer zağar bulundurmaz. Bunların yevmiye ve tayinatları yayalara göre daha fazla idi. XVII. yüzyılın ikinci yarısında yevmiyelerinin 14'er akçe olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kendilerine günde birer okka etle üçer çift fodula verilir. Atlı zağarcılar törenlerde çorbacı gibi başlarına sorguç takıp kemhadan üst elbisesi giyerler ve divan toplantısına yayabaşılar gibi atla katılırlardı. XVI. yüzyılda bunlar timara 16.000-21.000, yayalar ise 10.000 akçelik zeâmetle çıkarlardı. Ocak dahilinde ise bölüğe yüklebilirlerdi. Ava çıkan yaya zağarcılar bu sırada bir ellerinde av tüfekleri, diğer ellerinde "hezâren" denilen ucu gümüşlü bir değnek tutarlardı. Zamanla padişahların avlanma geleneklerinin önemini yitirmesine ve av için sarayda bostancılardan tazıcılar, Birun'da şikâr ağaları ile Enderun'da Doğancılar Odası gibi başka birlikler kurulmasına rağmen zağarcılar varlıklarını sürdürdüler, zamanla merasimlere köpekleriyle katılan gösteriş kıtaları haline geldiler. Zağarcıların hem kendileri hem kö-

pekleri için tayınları, zağarlarının tasma ve zincirleri için muayyen tahsisatları vardı. Ayrıca İstanbul'daki işkembeci esnafı zağarcılara ücretsiz olarak işkembe verir, buna karşılık bazı yükümlülüklerden kurtulurdu. Zağarcılardan kapıkulu süvariliğine terfi edenlerin yevmiyeleri 18 akçeydi. IV. Mehmed'in cülûsunda zağarcılara 160 akçe bahşiş verilmişti. Zağarcılar ortasının günlük 70 çift fodula tahsisatı vardı. Zağarcılar ortası 1826 yılında Yeniçeri Ocağı ile birlikte kaldırılmıştır.

Resmî belgelerde "ser-zağarı" / "serzağarcı" şeklinde de geçen zağarcıbaşı yeniçeri ağası divanının tabii üyesiydi. Hatta zaman zaman merkezde ağaya vekâlet ederdi. Başlangıçta ocak kethüdâlığını da zağarcıbaşının yaptığı, daha sonra bu görevin kul kethüdâsına geçtiği anlaşılmaktadır (Akgündüz, IX, 377). Teamül gereği ocak dahilinde genellikle saksoncu başı zağarcıbaşıyla getirilirse de nâdiren başka görevlilerden de bu mevkie tayin yapılabiliirdi. Meselâ XVII. yüzyılın sonlarında Edirne ağalığından mâzûl Osman Ağa zağarcıbaşı yapılmıştı. Protokolde derecesi Kanûnî Sultan Süleyman devrinde saksoncu başının altında iken daha sonra üstüne çıktı, kul kethüdâsının ise hep altında kaldı. Yevmiyesi Kanûnî zamanında 16 akçe idi, sonradan 23 akçeye, XVII. yüzyılda 26 ve 29 akçeye yükseldi. Zağarcıbaşının günlük yirmi beş, kethüdâsının altı, kâtibinin ise iki çift fodula tahsisatı vardı. Diğer yüksek rütbeli ağalar gibi zağarcıbaşı da her yıl birer top çuha ile birer top kumaş ve zemistânî bedeli olarak muayyen miktarda aidat verilir. Terfi ederse ocak dahilinde kethüdâ olur, bazan doğrudan yeniçeri ağalığına da yüklebiliirdi (*Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 292; Râşid, III, 166). Dış hizmete XVI. yüzyılın ikinci yarısında yıllık geliri 26.000, daha sonra 40.000 akçe olan zeâmetle sancak beyi olarak çıkar, savaşlarda başarı gösterenlere beylerbeyi pâyesi de verilebiliirdi.

Zağarcıbaşı
Bayezid
Subaşı'ya
teslim edilen
Kanûnî
Sultan
Süleyman'ın
Gümölcine
kadısına
hükümü
(BA, MD, nr. 3,
hk. 1665)



ZAĞARCIBAŞI



Zağarcıbaşı
(Elbise-i
Atika-i
Osmâniyye,
İÜ Ktp., TY,
nr. 9362,
vr. 23^a)

Revan ve Tebriz fetihlerinde bulunan Şahin Mehmed Ağa, Rumeli beylerbeyiliği pâyesiyile İnebahtı sancak beyliğine getirilmişti. Zağarcıbaşı seferlerde ve savaşlarda bazan yeniçerilerin kumandanlığını yapar, kale muhafazasında da bırakılabilirdi. Turnacıbaşı gibi zağarcıbaşılar da zaman zaman devşirme memurluğu görevi yapar (Naîmâ, II, 503), merkezden taşraya ferman ve hil'at götürmekle görevlendirilirdi. Önceleri İstanbul'da kullukları (karakol hizmeti) bulunmayan zağarcıbaşı XVII. yüzyıldan itibaren kulluk sahibi olmuştur. Ocak dahilinde yoklama hizmetini yine bazı durumlarda zağarcıbaşı yapardı. Yoklama hizmetinin iyice gevşediği XVII. yüzyılda Zağarcıbaşı Eğinli Mehmed Ağa, Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa'nın emriyle yaptığı yoklamada pek çok münhal kadro tesbit ederek hazineyi rahatlatmış, çok takdir edilen bu hizmetine mukabil kısa sürede kul kethüdâsı, ardından da yeniçeri ağası yapılmıştı (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 345-346). I. Mahmud zamanında Ağakapısı'nın yenilenmesi münasebetiyle padişahın Ağakapısı önünden geçerken yeniçeri ağasının ona, zağarcıbaşının ise maiyetindeki Dârüssaâde ağasına şerbet vermesi âdet haline gelmişti (Şem'dânîzâde, I, 156). Kanunnâmelerde samur ve vaşak kürk kaplı kadife üst elbisesi giydiği ve sorgucuna balıkçıl tüyü taktığı belirtilen zağarcıbaşı atına gümüş zincir, enselik, gümüş üzengi ve topuz vurma hakkına da sahipti. II. Mahmud döneminde zağarcıbaşılığın pâye şeklinde de verildiği anlaşılmaktadır (Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi, I, 442, 452). Ocağın kaldırılması arefesinde kurulan Eşkinci Ocağı'nda da görev alan zağarcıbaşı, 1826 yılında ocağın ilgası sırasında diğer ocak ağaları gibi bir miktar maaşla taltif edilmiş ve kapıcıbaşı zümresine alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Cevdet-Askerî, nr. 20429; BA, MD, nr. 35, s. 111; 3 Numaralı Mühimme Defteri (haz. Nezihi Aykut v.dğr.), Ankara 1993, s. 570; 6 Numaralı Mühimme Defteri (haz. Hacı Osman Yıldırım v.dğr.), Ankara 1995, s. 589, 592; 7 Numaralı Mühimme Defteri (haz. Hacı Osman Yıldırım v.dğr.), Ankara 1997, I, 501; 51 Numaralı Mühimme Defteri: Sultanın Emir Defteri (haz. Hikmet Ülker), İstanbul 2003, s. 11, 12; 82 Numaralı Mühimme Defteri (haz. Hacı Osman Yıldırım v.dğr.), Ankara 2000, s. 161-162, 189, 203-204, 237; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, VII, 387; Selânikî, *Târih* (İpsirli), s. 65, 77, 231, 337, 414, 818; II, 610; Ayn Ali, *Risâle-i Vazîfeh-orân*, s. 88; Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadrî) Efendi *Târihi* (haz. Ziya Yılmaz), Ankara 2003, tür.yer.; *Anonim Osmanlı Tarihi: 1099-1116/1688-1704* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 2000, s. 42, 86, 121, 125, 210, 219, 221, 288, 292; *Eyyûbî Efendi Kânunnâmesi* (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1994, s. 43-44, 46, 58; Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-beyân fî Kavânin-i Âl-i Osmân* (haz. Sevim İlğürel), Ankara 1998, s. 146, 147, 148, 152; Naîmâ, *Târih* (haz. Mehmet İpsirli), Ankara 2007, I-IV, bk. İndeks; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, bk. İndeks; İzzî, *Târih*, İstanbul 1199, s. 234^a vd.; Râşid, *Târih*, III, 166; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 156; II/B, s. 6, ayrıca bk. tür.yer.; Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğunun Askerî Vaziyeti*, s. 78, 79; *Taylesanîzâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi: İstanbul'un Uzun Dört Yılı: 1785-1789* (haz. Feridun M. Emece), İstanbul 2003, s. 86, 106, 180, 194, 267, 268; D'Oshson, *Tableau général*, VII, 315; Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi, *Târih* (nşr. Ziya Yılmaz), İstanbul 2008, I, 108, 318, 392, 442, 452, 579; II, 946; Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Târih* (nşr. Ziya Yılmaz), İstanbul 2000, s. 67, 288, 584, 616, 633; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, tür.yer.; II, İv. 2/6; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, İstanbul 1991-96, III, 135, 139; VII, 247; VIII, 140; IX, 165, 200, 218, 223, 229-230, 259, 265, 377; Ahmed Refik [Altınay], "Fatih Devrine Ait Vesikalar", *TOEM*, VIII-XI/49-62 (1335-37), s. 19.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

ZAĞRA-i ATİK

(bk. ESKİ ZAĞRA).

ZAĞRA-i CEDİD

(bk. YENİCE-i ZAĞRA).

ZAHARYA

(XVIII. yüzyıl)

Türk müzikisi bestekârı,
hânende.

Kaynaklarda yaşadığı dönemle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Nûri Şeyda Bey, *İkdam* gazetesinde yazdığı bir makede (7 Rebûlevvel 1316 / 26 Tem-

muz 1898) Zaharya'nın (Zacharias), III. Ahmed döneminde (1703-1730) Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi Kilisesi'nde ilâhî okuyan bir rahip ve iyi bir tambur icracısı olduğunu söyler, ardından Mîr Cemil ve Kürkçü lakaplarını alışının sebeplerini araştırır. Suphi Ezgi, bazı el yazması güfte mecmualarındaki kayıtlara dayanarak onun İt-rî'den (ö. 1711) sonraki dönemde yaşadığını ve kürkçülükle uğraştığını kaydeder. Ayrıca Georgios Papadopoulos, *Simvole İstin İstorian Tis Par'imîn Eklisiastikis Musikis* adlı eserinde Zaharya'nın III. Selim dönemi (1789-1807) bestekârları arasında yer aldığını, aynı zamanda Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi Kilisesi başmugannisi Daniel Protopsaltis'in yakın arkadaşı olduğunu, dolayısıyla hayatının bu tarihlerden hareketle araştırılması gerektiğini yazar. Hazîne-i Hâssa Dairesi Sirkâtibi Salâhî Efendi *Vekâyî'nâme*'sinde, 4 Şevval 1150 (25 Ocak 1738) tarihinde Topkapı Sarayı'nda icra edilen bir fasılda kendi eserlerinin de okunduğunu ve Zaharya'nın padişah tarafından ödüllendirildiğini kaydeder. Rauf Yektâ Bey ise Zaharya hakkında şunları söyler: "Eski üstatlarımızın rivayetine göre Zaharya, ekseri vaktini yaşadığı asrın müzik konservatuarları hükmünde olan mevlîhânelerde, tekkelerde geçirir. Bu müzik menbalarına senelerce devamı sayesinde âyin, ilâhî, durak, na't, ezan okur ve sabah essalâtı verirmiş. Hatta Fener'de oturduğu mahalleye yakın olan mescidin minaresinde ara sıra ezan okuduğu ve gayet muhrik sesiyle sabah essalâtı verdiği meşhurdur". Ardından onun eserlerinin, kendisinden önceki bestekârlar tarafından tesis edilen halis klasik Türk üslubunun ince bir zevkle işlenmiş örneklerinden ibaret olduğunu ifade eder. Ayrıca Zaharya hakkında, ileri yaşlarında Müslümanlığı kabul etmiş olabileceği yönünde kaynağı ve kesinliği belli olmayan bir varsayım da söz konusudur. Başta Suphi Ezgi ve Yılmaz Öztuna olmak üzere sonradan yazılmış metinlerde Zaharya'nın 1740 yılı civarında öldüğü belirtilmektedir.

Kiryakos Filoksenis *Musika Leksion* adlı eserinde, Zaharya'nın XVIII. yüzyılın sonlarına doğru eski büyük bestekârların eserlerini içeren *Efterpi* adlı bir kitap hazırladığını, ancak yayımlayamadan öldüğünü yazar (bu eser daha sonra Teodor Fokaefs ve Stavraki Bizantios tarafından İstanbul'da neşredilmiştir [1830]). Aynı zamanda iyi bir nazariyatçı olan Zaharya'nın bestelediği eserlerin çoğu unutulmuş olup günümüze ulaşabilen az sayıdaki bestesi klasik repertuvarın önde gelen eserlerinden-